

вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти : [монографія]. – Слов'янськ : СДПУ, 2004. – 188 с.

9. Терещук Г. В. Дидактические основы индивидуализации трудового обучения учащихся общеобразовательных школ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика трудового навчання» / Г. В. Терещук. – М., 1993. – 33 с.

10. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання : [підручник для вищих педагогічних навчальних закладів] / Д. О. Тхоржевський. – К. : РНЦ «ДІНІТ», 2000. – 248 с.

11. Хотунцев Ю.Л. Проблема формирования технологической культуры учащихся / Ю.Л. Хотунцев // Педагогика. – 2006. – № 4. – С. 10–15.

12. Черноглазкин С. Ю. Воспитательные аспекты политехнического образования / С. Ю. Черноглазкин // Педагогика. – 2000. – № 9. – С. 43–45.

Андрій Цина

ПЛАНУВАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Основною характерною рисою сучасних підходів до формування змісту підготовки фахівців на підставі державних стандартів і кваліфікаційних вимог є бачення самостійної роботи студента як однієї з основних форм навчання. Загальний обсяг годин аудиторної та самостійної роботи студентів знаходиться відповідно в межах 50% від обсягу годин, відведених навчальними планами на вивчення дисциплін. Більше цього, у навчальних планах спеціальностей усе чіткіше реалізується тенденція до скорочення аудиторних годин та зростання кількості годин на самостійну роботу студента (50–60% навчального часу) [2, 243]. Такий перерозподіл часу на користь самостійної роботи має привести до якісно інших методів навчання, до змін у програмах курсів, до іншого переліку дисциплін.

Важливість самостійної роботи під час вивчення навчальних предметів не викликає сумнівів. Ураховуючи обов'язковість самостійної роботи, неможна покладатися на самоплив у її організації.

Стосовно терміна «самостійна робота» існують різні тлумачення, що залежить від того, з якою метою аналізується самостійна робота. У вивченні, розумінні змісту навчального матеріалу самостійна робота виконує окремі обов'язкові функції: оволодіння знаннями, способами діяльності, творчими здібностями і емоційно-ціннісним ставленням до світу. Нині відсутня єдина загальноприйнята класифікація самостійних робіт студентів. Ми виходимо з того, що самостійно студенти працюють безпосередньо в період аудиторних занять, а також у позааудиторний час [1, 433]. Тому ми поділяємо точку зору, згідно з якою під аудиторною самостійною роботою розуміється пізнавальна діяльність студентів, у результаті якої формуються певні знання, вміння та навички під безпосереднім керівництвом і контролем викладача. До позааудиторної самостійної роботи ми відносимо таку пізнавальну діяльність студента, у результаті якої формуються певні знання та навички без безпосередньої допомоги викладача, але у відповідності до вимог, які ставить

викладач, а також особистих інтересів та планів студента. Навчальний процес не є єдиною формою підготовки фахівців, він досягає поставленої мети тільки в поєднанні з самостійною роботою.

Самостійна робота студентів є однією з основ навчання з точки зору значного обсягу часу, який на неї відводиться (навчальними планами передбачається від до двох години самостійних занять на одну годину аудиторних). Але орієнтація на основну роль самостійної роботи студентів недостатньо підкріплюється сучасним її станом у ВНЗ. Про це свідчить ряд об'єктивних та суб'єктивних чинників, які знижують її ефективність.

Значна частина випускників шкіл, які вступають до ВНЗ, не мають достатнього уявлення про організацію навчальної праці, не володіють достатньо розвинутими навичками самостійної роботи. Ми вважаємо, що позитивні зміни в навчанні можуть бути досягнені лише тоді, коли буде створений механізм вирішення основної дидактичної проблеми ВНЗ: створення для студентів умов, які дозволяли б їм «вивчати», а не «вчитися», відчувати себе студентами, а не учнями. Роль викладача тут полягає в тому, щоб зробити навчальну роботу студентів цілеспрямованою, полегшити їм шлях до оволодіння навчальним матеріалом. Полегшити, а не підміняти своєю активністю вольову, зосереджену, наполегливу роботу студента, без якої оволодіти спеціальністю неможливо.

Ні в кого сьогодні вже не викликає сумніву, що реформування вищої освіти передбачає в першу чергу розвантаження студентів від аудиторних занять та збільшення питомої ваги їх самостійної роботи. Перехід педагогічних ВНЗ на нові навчальні плани і обмеження аудиторного навантаження у чинних планах до 20 годин на тиждень вимагає докорінного поліпшення стану самостійної роботи студентів. У цих умовах змінюється структура і зростають вимоги до форм аудиторної організації навчання, підвищується роль планування самостійної роботи студентів. Проте викладачі не завжди враховують діалектику самостійності та управління в оцінюванні значення в підготовці фахівців дисциплін, які вони викладають. Непоодинокими є випадки зайвого навантаження студентів різними завданнями, дублювання змісту окремих завдань. Завдання не завжди торкаються вузлових питань навчальної дисципліни, або їх виконання вимагає головним чином репродуктивного мислення.

Відмічені недоліки обумовили завдання нашого дослідження щодо їх усунення шляхом оптимального планування змісту, типів та обсягу самостійної роботи студентів, яке здійснюється з урахуванням затрат часу на її проведення.

Оволодіння системою знань і вмінь з навчальних дисциплін відбувається в процесі обов'язкової самостійної роботи студентів. Залежно від рівня їх підготовки, ступеня і профілю навчального закладу, змісту навчання використовуються різні види самостійної роботи. У вищій школі набули найбільш широкого розповсюдження такі види:

1. Закріплення і поглиблене вивчення навчального матеріалу з допомогою підручників, посібників і інших джерел.
2. Самостійне вивчення окремих тем і розділів дисциплін.
3. Виконання графічних, розрахункових та інших індивідуальних домашніх завдань.
4. Підготовка до лабораторно-практичних занять, колоквиумів, проміжних перевірок знань, контрольних і самостійних робіт.

5. Виконання курсових робіт та проектів.
6. Підготовка рефератів для семінарів.
7. Участь у виконанні індивідуальних довгострокових дослідних завдань.

Вибір змісту частини програмового матеріалу, який виноситься на самостійне опрацювання, здійснюється із урахуванням складності теми, ступеня висвітлення матеріалу у підручнику, неможливості його вивчення під час аудиторних занять, а також рівня пізнавальної самостійності, на якому повинен бути засвоєний програмовий матеріал.

Самостійна робота становить сукупність обов'язкових для студентів навчальних доручень, які видаються на різні терміни й характеризуються певними параметрами трудомісткості [4, 104, 106]. Зовнішньою формою самостійної роботи як штучного педагогічного утворення є завдання; внутрішнім змістом – пізнавальне завдання, яке виступає засобом логічної організації навчального матеріалу [3, 146-147]. П. Підкасистий виділяє чотири типи самостійних робіт за рівнем пізнавальної самостійності навчальних дій: 1) відтворюючі самостійні роботи за зразком, 2) реконструктивно-варіативні, 3) евристичні, 4) творчі (дослідні) [3, 158].

Для визначення допустимого рівня пізнавальної самостійності в засвоєнні інформації, ми застосовуємо диференціацію тем, які при вивченні програмового матеріалу можуть використовуватись як базові для реалізації практичних дій. Так, інформація, необхідна для обґрунтування матеріалу вузлових тем, повинна бути засвоєною хоча б на рівні виконання відтворюючих самостійних робіт за зразком. Під час виконання таких робіт пізнавальна діяльність студента спрямована на вчитування в текст підручника або будь-якого джерела, виділення в ньому фактичного матеріалу, який дозволяє знайти відповідь на поставлене викладачем запитання, указівку на характер розв'язання прикладів, задач, одержання нової інформації в межах уже відомих положень. Самостійні роботи цього рівня пізнавальної самостійності виконуються за жорстким планом у вигляді послідовних указівок на необхідність здійснення суворо визначених дій. Цей спосіб самостійного оволодіння знаннями та вміннями найчастіше реалізується під час виконання студентами перших чотирьох видів самостійної роботи, пов'язаних із закріпленням і поглибленням, самостійним вивченням тем, виконанням невеличких домашніх завдань, підготовкою до аудиторних занять. Він дозволяє засвоїти навчальний матеріал за відносно короткий час, але не забезпечує збагачення студента досвідом пізнавальної пошукової, творчої діяльності.

Передумовою накопичення досвіду творчої діяльності є залучення студентів до виконання самостійних робіт на реконструктивно-варіативному рівні їх пізнавальної самостійності. Подібного типу роботи виконуються під час вивчення вузлових тем дисципліни. Студенти стикаються з необхідністю залучення знань із раніше вивчених тем для розв'язання завдань вузлової теми, устанавлюють внутрішньо-предметні і міжпредметні зв'язки. Цей спосіб оволодіння знаннями та вміннями реалізується під час виконання студентами таких видів самостійної роботи, як індивідуальні довгострокові домашні завдання, з підготовки рефератів для семінарів, виконання фрагментів курсових робіт.

Реконструктивно-варіативні самостійні роботи готують студентів до розв'язання тільки частини завдань (проблем), готують їх до пошуку способів застосування набутих знань. Це і становить основу виконання студентами

самостійних робіт на евристичному рівні їх пізнавальної самостійності. Під час виконання довгострокових індивідуальних домашніх завдань, виконання курсових робіт пізнавальна діяльність студентів спрямована на розв'язання окремих проблемних ситуацій, які створюються викладачем. Унаслідок такої спланованої самостійної роботи студенти набувають досвіду в розв'язанні проблемних завдань, які ґрунтуються на суперечностях між накопиченими знаннями і новими відомостями, що не можна пояснити на основі попередніх знань; коли пояснення нового не завжди є можливим на основі відомих уже фактів; на пошукові нових рішень, нових способів дій. Але така робота не формує досвіду проведення цілісного дослідження, не формує здібностей самостійного бачення й ефективного розв'язання практично значущих творчих завдань.

Такий досвід накопичується під час виконання творчих (дослідних) самостійних робіт. При цьому студент учить розкривати нові сторони явищ, об'єктів, подій, що вивчаються, висловлювати власні судження, оцінки на підставі всебічного аналізу вихідних даних розв'язуваного завдання; самостійно розробляти тематику й методику дослідно-експериментальної роботи, бачити й формувати проблеми в заданій ситуації, ставити нові проблеми і висувати гіпотези та плани їхнього доведення.

Перелічені види завдань із самостійної роботи та рівні пізнавальної самостійності студентів під час їх виконання дають змогу побачити динаміку інтелектуального розвитку і на цій основі визначити шляхи вдосконалення планування самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студента може бути ефективною лише за умови, що виконання завдання не потребуватиме більше часу, ніж є в розпорядженні студента.

Розрізняючи 4 типи завдань для самостійної роботи студентів, відповідно до рівнів їх пізнавальної самостійності, слід зважати на те, що не можна досягти більш високого рівня, оминаючи попередній. Для засвоєння матеріалу на кожному наступному, більш високому рівні потрібно у 3–5 разів затратити більше часу, ніж на попередньому. Отже, чим вищим є рівень пізнавальної самостійності при виконанні різних видів завдань, тим більший обсяг самостійної роботи виконують студенти. Так, наприклад, завдання на самостійне вивчення окремих тем і розділів навчальної дисципліни передбачають їх виконання, як правило, на рівні відтворюючих самостійних робіт за зразком. Студенти виділяють у навчальній літературі фактичний матеріал, який дає відповіді на поставлене викладачем завдання. Така робота, згідно з нашими вимірюваннями, потребує таких витрат часу: на вивчення різних видів літературних джерел без конспектування 4–8хвилин на одну сторінку і 10–16 хвилин на одну сторінку – із конспектуванням.

Виконання студентами самостійних робіт на евристичному рівні пізнавальної самостійності у вигляді довгострокових індивідуальних домашніх завдань, курсових робіт передбачає пізнавальну діяльність студентів із розв'язання окремих пізнавальних ситуацій. Самофотографування студентів показує, що норма часу на виконання цих завдань становить 1–1,5 години на одну сторінку письмового звіту. Отже, завдання евристичного рівня пізнавальної самостійності у 4–9 разів є важчими за складністю виконання, ніж завдання на два рівні нижчі (відтворюючі самостійні роботи за зразком).

Якщо викладач виявляє перевантаженість студентів обов'язковими самостійними роботами, він може вжити заходів щодо зменшення видів завдань, відмовляючись від менш типових або дублюючих одна одну робіт. Можливі випадки, коли викладач виявляє, що певна робота повинна бути доведена до певних результатів і виконана в обсязі, який не перевищує визначених норм.

Дуже важливим у змісті робочих програм дисциплін є правильне, рівномірне розміщення в часі виконання самостійних робіт, зв'язування завдань із лекційними курсами, з лабораторно-практичними заняттями. При цьому необхідно прагнути до того, щоб студенти не перевантажувались і до завершення семестру звільнювались від завдань, які включають відтворюючі самостійні роботи за зразком.

З переходом з курсу на курс доля часу, що відводиться на самостійну роботу, зміст та обсяг її завдань повинна зростати, збільшуватися, а на аудиторні заняття під керівництвом викладача – зменшуватися. Доцільність додержання такого співвідношення елементів самостійної роботи та аудиторних занять визначається тим, що свідомими та міцними стають тільки ті знання і вміння, які студенти здобувають самостійною творчою працею.

Список використаної літератури

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : [підручник] / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес : [навч. посіб.] / За ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2004. – 384 с.
3. *Пидкасистый П. И.* Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении : теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
4. *Пискунов М. У.* Организация учебного труда студентов / М. У. Пискунов. – Минск : БГУ, 1982. – 142 с.

Володимир Мокляк

ІДЕЇ АВТОНОМНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ТВОРЧОСТІ В. ФОН ГУМБОЛЬДА, ДЖ. НЬЮМЕНА, К. ЯСПЕРСА ТА ІН.

У ході наукового пошуку з'ясовано, **що автономія вищого навчального закладу** – самостійність освітнього закладу вищої професійної освіти (ВНЗ) у підборі та розміщенні кадрів, здійсненні навчальної, наукової, господарської та іншої діяльності у відповідності до законодавства та статуту вищого навчального закладу [2, с. 7]. Автономія ВНЗ передбачає:

- 1) створення оптимальних умов для вільного пошуку, викладу та розповсюдження наукової істини;
- 2) існування академічних свобод (свобода викладання, наукових досліджень та навчання);